

Οι Τρεις Ιεράρχες αειφεγγείς ταγοί του Ελληνοχριστιανισμού

Του Α. Χατζηγιάννα

Η κτίση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ.Χ. συνεπάγεται νέα περίοδο για την Ελληνική Φιλοσοφία. Δυο σημαντικά γεγονότα ασκούν αποφασιστική επίδραση στη φιλοσοφική εξέλιξη. Το ένα είναι η αναγνώριση του Χριστιανισμού σαν επίσημης θρησκείας και το άλλο η ανασυγκρότηση των πνευματικών δυνάμεων του Ελληνισμού.

Η παρουσία του Νεοπλατωνικού φιλοσόφου και μαθητή του Ιαμβλίου Σώπατρου σαν «τελεστή» κατά τις τελετές των εγκαινίων της Κωνσταντινούπολης, αποδεικνύει ότι παραπλεύρως στο Χριστιανισμό, στέκει η πνευματικότητα της παλαιάς Ελληνικής Φιλοσοφίας, με τη μορφή της ενοποίησης όπως την πρόσφερε ο Νεοπλατωνισμός. Ο Σώπατρος εμπνεόταν από το ιδεώδες της Πλατωνολογίας όπως και ο Πλωτίνος.

Κατά τις αρχές του τετάρτου αιώνα, δυο πνευματικές δυνάμεις αντιμετωπίζουν και αμφισβητούν την αποκλειστική επικράτηση. Η Νεοπλατωνική Φιλοσοφία και ο χριστιανισμός. Η νίκη έκλινε υπέρ του χριστιανισμού. Όμως παρά τη θανάτωση του Σώπατρου και την επικράτηση του Χριστιανισμού, ο Νεοπλατωνισμός δεν εκριζώθηκε. Όσες δοξασίες του δεν συγκρούονται προς τις δογματικές βάσεις του Χριστιανισμού, γίνονταν αποδεκτές και αφομοιώθηκαν στο χριστιανικό δογματικό σύστημα και ο Χριστιανισμός παράλαβε το μεθοδολογικό ορθολογιστικό μέρος της Παλαιάς Φιλοσοφίας.

Η Ελληνική Διαλεκτική δεν ήταν δυνατό να χαρακτηριστεί ως αντιβαίνουσα προς τη χριστιανική πίστη. Αντίθετα, η εκδοχή του Χριστού, σαν Θείου Λό-

γου, στερήωσε την υπόληψη της διαλεκτικής σκέψης. Η δογματική παράλαβε όλο το λογικό εξοπλισμό και τη συλλογιστική σκέψη, όπως διαμορφώθηκε από την Αρχαία Φιλοσοφία και τη χρησιμοποίησε σαν όργανο ταξίθετης και διασαφήνισης του συστήματος των δογματικών αληθειών και σαν μέσο ελέγχου και ανασκευής των αιρέσεων και κακοδοξασιών.

Η Ελληνική Χριστιανική Φιλοσοφία αποτελεί συνέχεια της παλαιάς. Η συνάφεια της με την Ελληνική είναι τόσο μεγάλη, ώστε γινόταν αφορμή να αχθούν μερικοί από τους ιστορικούς της Φιλοσοφίας στο συμπέρασμα ότι δε δύναται να γίνει λόγος ύπαρξης ιδιαίτερης Χριστιανικής Φιλοσοφίας. Με την Ελληνική Χριστιανική Φιλοσοφία εισήχθηκαν νέες απόψεις και προβληματισμός, αλλά και νέοι τρόποι θεώρησης της ύπαρξης και της ζωής. Οι νέες ζωικές αντιλήψεις στηρίζονται πάνω στις θεμελιώδεις προτάσεις του χριστιανικού κηρύγματος.

Οι κυριότερες παράμετροι της εισαχθείσας νέας θρησκείας και θεώρησης είναι:

- ΠΡΩΤΟ: Ο Θεός δημιούργησε τον Κόσμο.
- ΔΕΥΤΕΡΟ: Οι σχέσεις Θεού και ανθρώπου εκλαμβάνονται σαν σχέσεις αγάπης.
- ΤΡΙΤΟ: Ο κόσμος και ο Άνθρωπος διοικούνται από τη Θεία Πρόνοια.

Η πνευματική ζωή στο Βυζαντινό κόσμο, κατά τους τέσσερις πρώτους αιώνες, είναι δύσληπτη, αν παραλειφθεί η βάση της, που είναι κυρίαρχο το Δόγμα

και σ' αυτό στηρίζεται η χριστιανική πίστη. Τούτο βέβαια συμβαίνει και σε λαούς της Μέσης και Άπω Ανατολής. Το χριστιανικό Δόγμα σπερματικά ενυπήρχε στην Αγία Γραφή, αναπτυσσόταν και διατυπωνόταν με την πάροδο του χρόνου και συνέβαλλε στην ανάπτυξη της Χριστιανικής Φιλολογίας: Και η πνευματική ζωή στρεφόταν προς την οριστική διατύπωση και κατίσχυση του ορθού δόγματος και για εξαφάνιση κάθε ετεροδοξασκαλίας.

Προς το σκοπό αυτό συνέβαλλαν οι Σύνοδοι, που χάρισαν στον Χριστιανισμό το Σύμβολο της Πίστεως και τους Κανόνες και οι Πατέρες της Εκκλησίας ανέπτυξαν το Δόγμα και δημιουργήθηκε αξιέραστη πατερική Φιλολογία. Κηρύχθηκε αμειλικτος πόλεμος κατά των αιρέσεων και κυρίως των Ανατολικών όπως το Μονοφυσιτισμό, το Μονοθελητισμό και κάθε κακοδοξία. Καταπολεμήθηκαν τα ειδωλολατρικά υπολείμματα του Αρχαίου Κόσμου, ο Ιουδαϊσμός και ο Αντιαιρετισμός, που είναι οι τρεις ισχυροί εχθροί της Χριστιανικής Εκκλησίας και επεδίωκαν την ανατροπή της Νέας Θρησκείας.

Η Νέα Θρησκεία, ο Χριστιανισμός, πλην της θρησκευτικής και φιλανθρώπου διακονίας της, ήταν ανάγκη να θεοπίσει πράξεις και τελετές, ιεροπραξίες, για την λατρεία του Θείου. Τέτοιες, ευνοούνται οι ακολουθίες του Όρθρου, του Εσπερινού, της Μετάληψης, των Επτά Μυστηρίων, οι Ύμνοι, οι Ψαλμοί και δημιουργήθηκε εξαιρετική εκκλησιαστική ποίηση. Αυτή, αναπόφευκτα υπέστη ισχυρή επίδραση από την αρχαία Ελληνική μορφή, από γλωσσική και μετρική άποψη. Απεικονίζει ακριβώς το θρησκευτικό συναίσθημα, που είναι δημιουργήμα των Αρχών και των αντιλήψεων του Χριστιανισμού.

Οι Μονές με την ιδιομορφία και το περιεχόμενό τους, ο μοναστικός βίος, τα αγιολογικά κείμενα, οι γραφείσες Λειτουργίες, εμπλούτισαν τη Μοναστική Φιλολογία. Οι σκήτες και ο ασκητισμός που στηρίχθηκαν στον αναχωρητισμό καθώς και το ατελεύτητο μαρτυρολόγιο, ήταν ο κυματοθραύστης των αιρέσεων του Χριστιανισμού και συνέβαλαν στη στερέωση και οικουμενική εξάπλωση του Χριστιανισμού.

Ο μοναχισμός άκμασε στην Παλαιστίνη, στη Συρία, στην Αίγυπτο, πέριξ της Κωνσταντινούπολης, στο Βυζαντινό χώρο και στην Κύπρο, στο Άγιο Όρος και αλλαχού. Ο μοναστικός βίος υπήρξε το ιδανικό του χριστιανικού βίου στην Ελληνική Εκκλησία, πλήρης ειδικών υποχρεώσεων και οφειλών και έχουν άμεση εξάρτηση από τον Άγιο Βασίλειο και τους εισηγητές του εκκλησιαστικού βίου του Δ' και Ε' αιώνα. Οι Δογματικοί Αγώνες της Εκκλησίας, η Ερμηνευτική, η Εκκλησιαστική Ρητορική, η Σύνταξη των Μαρτυρολογίων, των Αρχαιολογικών Κειμένων και Συναξαρίων, μετέδωσαν τον ενθουσιασμό στους πιστούς του Χριστιανισμού και τη νέα αντίληψη της ζωής τους.

Ανεκτίμητη, απaráμιλλη και αξεπέραστη παραμένει η φωτισμένη συμβολή των Τριών Ιεραρχών και Οικουμενικών διδασκάλων, Βασιλείου του Μεγάλου, Ιωάννου του Χρυσοστόμου και Γρηγορίου του Ναζιανζηνού προς την Εκκλησία και τα Ελληνικά Γράμματα. Καθένας απ' αυτούς διακόνησε την Ορθοδοξία και το Βυζαντινό Ελληνισμό από ιδιαίτερη σκοπιά και παράμετρο.

Ο Μέγας Βασίλειος (330-379 μ.Χ.). Αρχιεπίσκοπος Καισαρείας είναι η μεγίστη μετά το Μέγα Αθανάσιο χριστιανική φυσιογνωμία του Χριστιανισμού. Καταγό-

ταν από ευσεβείς και φιλόφιλους γονείς και ιδιαίτερα από πατέρα δικηγόρο και διακεκριμένο διδάσκαλο της Ρητορικής. Παρακολούθησε τακτικά της παραδόσεις της Ρητορικής, της Γραμματικής, της Φιλοσοφίας, της Διαλεκτικής, της Αστρονομίας, της Γεωμετρίας και της Ιατρικής «εις τας Χρυσάς Αθήνας», «το των λόγων έδαφος», «τον οφθαλμόν της Ελλάδας», «τη μητέρα του Πλάτωνος και της άλλης πολυειδούς σοφίας». Διεβίουν ομόστεγοι και ομοδίαιτοι με το Γρηγόριο το Ναζιανζηνό.

Επισκέφθηκε τους Μοναστικούς Συνοικισμούς με τα πενιχρότατα κοινωνικά μέσα της εποχής, που ήταν διεσπαρμένοι από την Κυρηναική μέχρι τη Θηβαΐδα και μεταξύ των ορέων της Παλαιστίνης και Συρίας με τη στερρή απόφαση να αφιερωθεί σε θρησκευτική περιουλογή και για πέντε έτη διήγε βίο σκληράς μόνωσης σε κάποιο δάσος στον Πόντο.

Εκεί ασχολήθηκε με το μοναχικό βίο και διδάσκοντας ότι ο μοναχικός βίος είναι εναλλαγή προσευχής και μελέτης και πρακτική δράση χάρη του πλησίον. Μιλούσε και έγραφε ακαταπόνητα. Υπήρξε αμειλικτος διώκτης κάθε κοινωνικής αδικίας, μαστιγωτής του κακού πλούτου, υπερασπιστής των αδυνάτων και κακοπαθούντων και επικριτής της κακής συμπεριφοράς έναντι των δούλων. Χειραγωγούσε τον κλήρο σε καλά έργα. Έλεγε τους κακούς κρατικούς υπαλλήλους. Δίδαξε και πραγματοποίησε την κοινωνική πολιτική που στηρίζεται σε ελληνοχριστιανικές βάσεις.

Το κοινωνικό του έργο είναι υποδειγματικό, αφού ίδρυσε πτωχοκομεία, νοσοκομεία, γηροκομεία και λεπροκομεία. Το ίδρυμα του Βασιλειάδα στην Κωνσταντινούπολη αριθμούσε 30,000 άτομα. Φρονούσε αδίστακτα, ότι έπρεπε

να ανακαινισθεί η Εκκλησιαστική ζωή.

Συνέβαλε στη οργανική σύναψη του αληθινού χριστιανισμού με τον υγιή Ελληνισμό και επήλθε εκχριστιάνιση του Ελληνισμού και εξελληνίση του Χριστιανισμού. Δημιουργήθηκε η Ελληνοχριστιανική Παιδεία με βάση τον Πλάτωνα και τον Παύλο και τέθηκε η βάση του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού.

Ενδιαφέρθηκε για τους νέους, το αύριο και το μέλλον του Βυζαντινού Ελληνισμού, «όπως αν εκ των ελληνικών ωφελούντο λόγων» και φρονούσε ότι «Νους ακατέργαστος, μη οξυνθείς δια της αναγνώσεως των Αρχαίων δεν δύναται να εισδύσει εις το βάθος των χριστιανικών αληθειών». Τα ελληνικά γράμματα έχουν σχέση προς τα ιερά, οίαν το επίγειο προς το ουράνιο, το όνειρο και η σκιά προς την πραγματικότητα. Τα ελληνικά γράμματα, πρέπει να μελετώνται κατ' εκλογή και με προσοχή και μόνο όσα συντελούσι εις τη βελτίωση του βίου. «Καθάπερ της ροδωνιάς το άνθος δρεψάμενοι τας ακάνθας εκκλίνομεν, ούτω και επί των τοιούτων λόγων, όσον χρησιμον καρπωσάμενοι το βλαβερόν φυλαξώμεθα». Αυτή η πραγματεία του διδασκόταν μέχρι το 19ο αιώνα. Εκδόθηκε αρχικά το 1058 Λατινιστί και είκοσι φορές μέχρι το 1500. Για το βασιλικό θεσμό φρονούσε: «Την δε βασιλέως φιλιάν μέγα μεν ηγούμαι μετ' ευσεβείας, άνευ δε ταύτης ολεθριαν φρονώ».

Από φιλοσοφική άποψη ενδιαφέρουσες είναι οι «εννιά ομιλίες του στην Εξαήμερο». Σ' αυτές εγκατασπείρονται οι ανθρωπολογικές και κοσμογονικές δοξασίες του. Διαπνέεται από ορθή αγάπη προς τη φύση και εμφανίζεται οξύς παρατηρητής των φυσικών γεγονότων. Η φύση εκτιμάται ως δημιουργημα της σοφίας του Θεού, ενώ κατά τον Ειδωλολατρισμό, ο άνθρωπος διακατέχεται

από δέος προς αυτή. Τα σύγγραμμά του αυτό τον εμφανίζει γνώστη των Αριστοτελικών φυσιογνωστικών συγγραμμάτων.

Μπορούσε με καταπλήσσοσαν ευχέρεια να χειριστεί τα μεγάλη Θεολογικά προβλήματα, καθώς και το δυνατό της γνώσεως της ουσίας του Θεού και «ότι έστι Θεός». Υποστηρίζει ότι η θυσία του Θεού είναι ακατάληπτη στον άνθρωπο και συμφωνεί με τον Απόστολο των Εθνών Παύλο, ότι «είναι πεπερασμένη».

Πιστεύει ότι ο άνθρωπος σώζεται με την πίστη. Και φρονεί ότι έκαστος άνθρωπος γνωρίζει για τον εαυτό του ότι υπάρχει και δε γνωρίζει κατά βάθος την ουσία του εαυτού του. Ούτω, διαστέλλεται η ύπαρξη από τη θεϊκή ουσία.

Ο Χρυσορρήμονας, Ιωάννης Χρυσόστομος, ένας από τους Μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας είναι και ο μέγιστος εκκλησιαστικός ρήτορας της Ορθοδοξίας. Αρχικά δικηγόρει «δεινός ων λέγειν και πείθειν και τους κατ' αυτόν υπερβάλλον ρήτορας». Ασκήτευσε επί τετραετία και αργότερα για διετία.

Ως Αρχιεπίσκοπος προσπάθησε για εξυγίανση της Εκκλησίας και επανέφερε στους κόλπους της Ορθοδοξίας πλειστους Αρειανούς. Διάδωσε το χριστιανισμό στη Σκυθία, την Περσία και τη Φοινίκη. Καταπολέμησε το Μαρκιανισμό στη Συρία.

Κατά Παλλάδιο τα συγγράματά του διαιρούνται σε «Επιστολές», «Πραγματείες» και «Ομιλίες».

Στις «Πραγματείες» εξετάζονται θέματα Ποιμαντορικά, σχετικά με το μοναχικό βίο και το γάμο, παιδαγωγικά και ηθικά, απολογητικά και δογματικά.

Οι «Ομιλίες» και οι «Λόγοι» του εί-

ναι ποικίλου περιεχομένου. Εξηγητικές, πανηγυρικές, εγκωμιαστικές, ηθικές, δογματικές και επίκαιρες.

Από τις «Επιστολές» του διασώθηκαν 23 προς διάφορα πρόσωπα και μαρτυρούν την ακοίμητη μέριμνα του Χρυσοστόμου για την Εκκλησία.

Ανήκει στη χορεία των μεγάλων ανδρών της Εκκλησίας και γενικότερα της ανθρωπότητας. Και τούτο, γιατί είχε πλήρη συνείδηση της μεγάλης του αποστολής, χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις, προ ουδενός κατά την καθηκοντολογία του σαν ποιμενάρχης. Η ακατάβλητη ευτομία και παρρησία του επιμαρτυρείται από την περίφημη φράση του προς την αυτοκράτειρα Ευδοξία «Πάλιν Ηρωδιάς μαινεται, πάλιν τάρασσεται, πάλιν ορχείται, πάλιν επί πίνακι την κεφαλήν του Ιωάννη ζητεί λαβείν».

Γι' αυτό και οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς τον αποκάλεσαν «Οικουμενικό διδάσκαλο, στύλο της Εκκλησίας, φως της Αληθείας, σάλπιγγα του Χριστού, Χρυσόστομο και Χρυσορρήμονα». Και κατά κάποιο κριτικό, «εξέπεμψε από το χρυσορροούν όντως στόμα του τόνους, τους οποίους ο Αρχαίος κόσμος δεν άκουσε από την εποχή του Δημοσθένη και του Κικέρωνα».

Ο συμφοιτητής του Βασιλείου, Γρηγόριος ο Α' ο Θεολόγος, ο Ναζιανζηνός, ήταν προικισμένος Πατριάρχης, με έκτακτα χαρίσματα και αδιαμφισβήτητη ευφυΐα, Αντέστη προς Ευνόμιο, Μακεδόonio κλπ.

Καταπολέμησε τον Αρειανισμό και αποκάλυψε την Ορθόδοξη διδασκαλία «περί Θεού και Τριάδας». Και οι πέντε λόγοι, τους οποίους κατεξοχή εκφώνησε του προσέδωκαν το επώνυμο του «Θεολόγου». Παρά ταύτα κατηγορήθηκε ότι δίδασκε «πολυθεΐα» και τον ενήγα-

γαν στο δικαστήριο «ότι καινά δαιμόνια εισάγει». Οι Αιρετικοί του επιτέθηκαν με λίθους, στην εκκλησία, ενώ βάπτιζε κατηχουμένους τη νύχτα του Πάσχα (21 Απριλίου 379 μ.Χ.) και αυτός ατάραχα προσευχόταν υπέρ των ανόμων». Είναι προσωπικότητα που αγαπά την ελεύθερη φιλοσοφική έρευνα.

Προήδρευσε στη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο (381 μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη) και ένθερμα υποστήριξε την πλήρη ειρήνευση της Εκκλησίας και τη διατήρηση του Συμβόλου της Πίστεως και σαφώς σ' αυτό ζήτησε να ονομάζεται το Άγιο Πνεύμα, Θεός. Τελικά διαφώνησε και προς τις ληφθείσες της Συνόδου, οριστικά αποχώρησε, αφού εκφώνησε μνημειώδη λόγο και μεταξύ των άλλων ανέφερε: «ικετεύω υμάς, προ της Τριάδος αυτής, καλώς τε και ειρηνικώς διαθέσθαι τα προς αλλήλους· ει δε τις υμίν εγώ διαστάσεως αίτιος, ουκ ειμί σεμνότερος Ιωνά του προφήτου, βάλετέ με εις την θάλασσαν και παύσεται αφ' υμών ο κλύδων των ταραχών· αιρούμαι παθών ό,τι αν βούλησθε, καιπερ αθώων, της υμών ομονοίας ένεκεν. Θρόνου εξώσατε, πόλεως απελάσατέ μόνον την αλήθειαν και ειρήνην αγαπήσατε».

Θυσίασε τον εαυτό του και παραιτήθηκε του Οικουμενικού Θρόνου, υποδειγματικό παράδειγμα για τη Σύγχρονη Ορθοδοξία και Πολιτική Ζωή του Νεοελληνισμού. Υπέστη επίδραση από τους κυνικούς και τον Πλάτωνα.

Σώζονται 45 λόγοι του πανηγυρικοί, δογματικοί, ηθικοί, πολεμικοί, στηλιτευτικοί, και πλείστα ποιήματά του, όπως «εις τον εαυτόν βιον» και 214 επιστολές που καταμαρτυρούν το ψυχικό του μεγαλείο. Υποστήριξε ένθερμα τα Τριαδικό Δόγμα.

Οι λόγοι του ευρίσκονται στην Πατρολογία του Migne και αποτελούν ανεξάντλητη πηγή της Ελληνικής Εκκλησιαστικής Υμνογραφίας. Πλείστοι, ενώ ζούσε ακόμα, μεταφράστηκαν στη Λατινική Αρμενική, Συριακή και άλλες γλώσσες και από τον 5ο αιώνα άρχισε ο σχολιασμός του.

Οι τρεις τιμώμενοι Ιεράρχες υπήρξαν βαθείς γνώστες της Ελληνικής Φιλοσοφίας και είχαν ασχοληθεί με τα Πλατωνικά συγγράματα και ιδιαίτερα με την «Πολιτεία», τον «Φαίδωνα», το «Συμπόσιο» και τον «Κρατύλο».

Με αδιάσειστη Χριστιανική Αγωγή εμβάθυναν στις υγιείς ανθρωπιστικές αξίες του ελληνικού κλασικού πολιτισμού με κριτήρια χριστιανικές αλήθειες και συνδυάζοντας τις με τις ουράνιες ευαγγελικές αξίες, σύζευξαν αιώνιο το ελληνοχριστιανικό πνεύμα, που γέννησε τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό, τροφодότη και θεμέλιο του σύγχρονου ευρωπαϊκού ψυχισμού και έμπρακτα καταξίωσαν το γνησιότερο ανθρωπισμό και ορθά θεωρήθηκαν προστάτες των Γραμμάτων.

Ερμήνευσαν με τον έμπρακτο βίο και πολιτεία τους την πολυδιάστατη Αρετολογία και διαπρύσια διακήρυξαν την ευτολμία και παρρησία, το ευθαρσές του λόγου, τη φιλοπονία, την κυνική ζωή και όχι τον υπερκαταναλωτισμό, το φιλονεισμό, το φιλελληνισμό, το φιλογλωσσιισμό, την αφιλοπρωτία και αφιλοδοξία, την ταπεινοφροσύνη και τον έλλογο φιλοκοινωνισμό, την εκκλησιαστική εξυγίανση και χαλκεντερισμό, τη δικαιοσύνη και τη γνωσιολογική ελευθερία, το υπεύθυνο δημοκρατικό ήθος, το θρησκευτικό εθνικό ιδανικισμό, τον αντιιουδαισμό, τον αντιαιρετισμό και αντινατολισμό σ' όλες τις εκφάνσεις του